

MENNYIT ÉR A DIPLOMA A KÉTEZRES ÉVEKBEN MAGYARORSZÁGON?

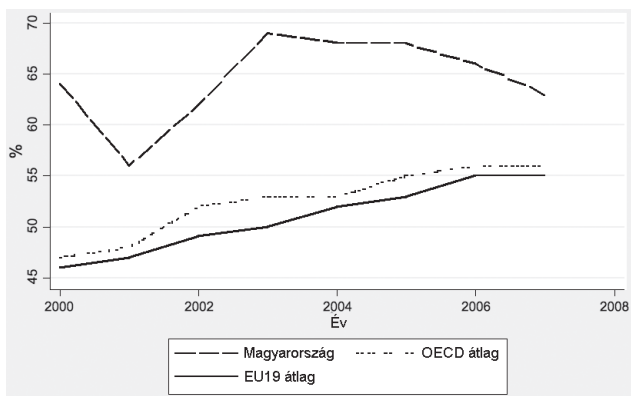
AZ ELMÚLT KÉT ÉVTIZEDBEN LEZAJLOTT felsőoktatási expanzió folyamatosan aggodalmat keltett a felsőoktatásban dolgozók, a közvélemény és a felsőoktatással hivatásszerűen foglalkozók egy részének körében. A jelentősen növekvő hallgatói létszám láttán az a vélekedés alakult ki, hogy „túlképzés” van a felsőoktatásban, hogy a diplomák piaci értéke süllyed, a diplomák elértéktelenednek, a végzettek egyre nehezebben helyezkednek el, a felsőfokú végzettségűek egyre inkább kénytelenek érettségivel is betölthető munkakörök elfogadására, a felsőoktatás és a munkaerőpiac között gyenge a kapcsolat. A beiskolázási arányok növekedése nyomán pedig azt feltételezték, hogy 2010-re a felsőfokú végzettségűek, elsősorban a hosszú képzési idejű, a nemzetközi besorolás szerint ISCED5A képzettségű diplomások aránya már nem csak eléri, hanem meg is haladja a fejlett országok arányait (*Polónyi & Tímár 2004*).

Jelen tanulmány először azt mutatja be, hogy hol áll most Magyarország nemzetközi összehasonlításban a felsőfokú végzettségűek arányát tekintve, majd azt a kérdést vizsgálja, hogy hogyan változtak 2000 és 2010 között a felsőfokú végzettségűek és elsősorban a pályakezdő diplomások munkaerő-piaci lehetőségei.

A felsőfokú végzettségűek arányának változása nemzetközi összehasonlításban

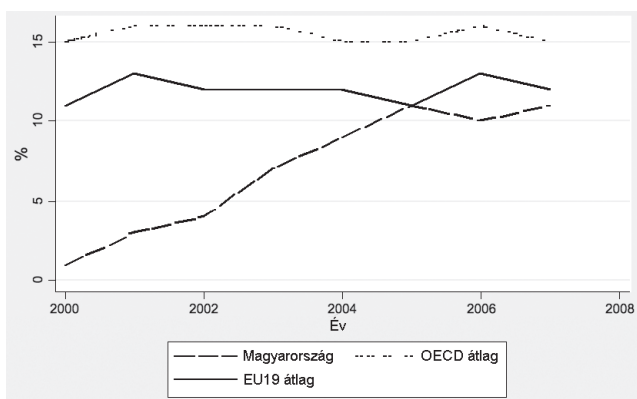
Közismert, hogy az 1990-es évek közepétől a felsőfokon továbbtanulók aránya ugrásszerűen emelkedett Magyarországon. 1990 és 2009 között nappali tagozaton a felvett hallgatók száma 16 ezerről 61 ezerre, az összes tagozaton pedig 34 ezerről 80 ezerre nőtt. A kezdő évfolyamos hallgatók száma 2004-ig valamennyi tagozaton folyamatosan növekedett. A továbbtanulási arányok növekedési üteme a legnagyobbak közé tartozott az OECD országok között. A növekedés nyomán a 2000-es években a főiskolai és egyetemi (ISCED5A) szinten továbbtanulók aránya már meghaladta az OECD és az EU19 országok átlagos továbbtanulási arányát (1. ábra).

A 2000-es évek végére egyedül a doktori programokban továbbtanulók aránya maradt továbbra is jóval alacsonyabb, mint az OECD és az EU19 országok átlagában. 2007-ben Magyarországon a megfelelő korcsoportok 1,7 százaléka került be doktori programokba, szemben az OECD 2,8 és az EU19 országok 3,4 százalékos arányával.

1. ábra: Továbbtanulási arányok a felsőoktatásban, 2000–2007

Forrás: OECD *Education at a Glance 2009*. A 2.5. táblázat adatai alapján.

Az akkreditált felsőfokú szakképzési (nemzetközi besorolás szerint ISCED 5B) programokban továbbtanulók aránya 2000 és 2005 között meredeken emelkedett, és a 2000-es évek közepére már elérte az EU19 országok átlagos szintjét (2. ábra). Úgy tűnik tehát, hogy azok az aggodalmak, melyek e képzési forma háttérbe szorítására, háttérbe szorulására vonatkoztak nem voltak megalapozottak. Mivel az akkreditált felsőfokú szakképzés új képzési forma, mely ismeretlen volt a hallgatók és a munkaadók körében is, szükség volt néhány évre ahhoz, hogy ismertté váljon a felsőoktatásba jelentkezők körében és a továbbtanulási arányok itt is emelkedni kezdjenek.

2. ábra: Továbbtanulási arányok a felsőoktatásban, 2000–2007

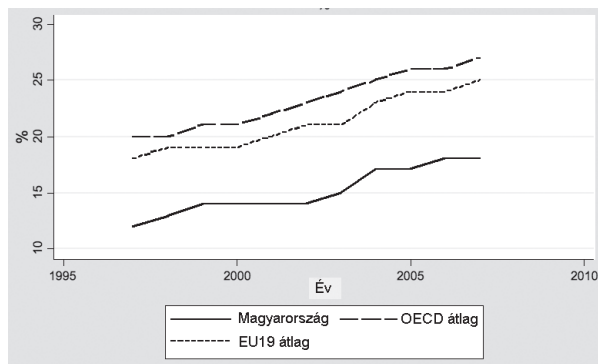
Forrás: OECD *Education at a Glance 2009*. A 2.5. táblázat adatai alapján.

A felsőoktatásba belépők, a továbbtanulók számában és arányában mutatkozó igen jelentős növekedés ellenére azonban a felsőfokú végzettségűek népességben belüli aránya nem csak elmarad továbbra is az OECD és az EU19 országok átlagától, hanem az elmaradás növekedett is az elmúlt 10 évben. 1997-ben, tehát akkor, amikor

a felsőoktatási expanzió hatása még nem mutatkozhatott meg a felsőfokú végzettséget elért népesség állományában, hiszen a nagyobb létszámú diplomás még nem léphetett ki a munkaerő-piacra, Magyarországon 12 százalék volt a felsőfokú végzettségük aránya a 25–64 éves népességben belül, az OECD átlag ekkor 20, az EU19 országok átlaga pedig 18 százalék volt. 2007-re Magyarországon 18 százalékra növekedett a felsőfokú végzettségű népesség aránya, de az OECD átlag 27, az EU19 országok átlaga 25 százalékra nőtt ugyanebben az időszakban, vagyis Magyarország nem tudta csökkenteni a felsőfokú végzettségű népesség arányában mutatkozó különbséget, sőt a különbség 1 százalékponttal még nőtt is (3. ábra).

3. ábra: A felsőfokú végzettségük aránya a 25–64 éves népességből, 1997–2007

Forrás: OECD *Education at a Glance 2009*. Az 1.4. táblázat adatai alapján.

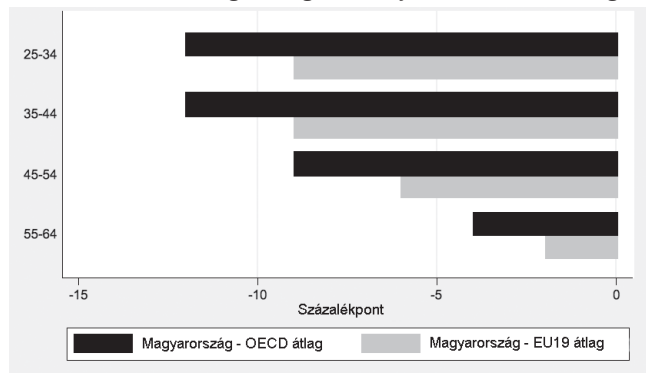
Ha korcsoportonként vizsgáljuk a felsőfokú végzettségük arányában mért különbséget, Magyarország és az OECD, illetve az EU19 országok között, akkor azt látjuk, hogy míg az idősebbek, 55–64 évesek között az arány 2–4 százalékponttal marad el, a legfiatalabb, 25–34 évesek között viszont a lemaradás már 9–12 százalékpont (4. ábra), vagyis a diplomát szerző fiatalok aránya gyorsabban nőtt az EU és az OECD országok átlagában, mint Magyarországon az elmúlt 10 évben.

Sokan úgy vélik, hogy ennek az az elsődleges oka, hogy a magyar felsőoktatás szerkezete eltér a legtöbb fejlett országtól, hogy nálunk túl nagy a hosszú képzési idejű, egyetemi, főiskolai képzési programokban (ISCED5A) résztvevők aránya és túl kicsi az ún. poszt-szekunder programokban résztvevőké (ISCED5B). Érdemes ezért azt is megnézni, hogy hogyan változtak az egyetemi, főiskolai – tehát nemzetközi besorolás szerint az ISCED5A kategóriába tartozó – végzettségük arányában a különbségek Magyarország és az OECD, illetve EU19 átlag között korcsoportonként (5. ábra).

A korcsoportonkénti összehasonlításból az tűnik ki, hogy valóban minden korcsoportban kisebb a lemaradás az egyetemi, főiskolai végzettségük, mint az összes felsőfokú végzettségű arányában, de a különbség a legfiatalabb korcsoportokban a legnagyobb. A legidősebbek, az 55–64 évesek között a főiskolai, egyetemi végzettségük aránya Magyarországon 2–3 százalékponttal még nagyobb is volt,

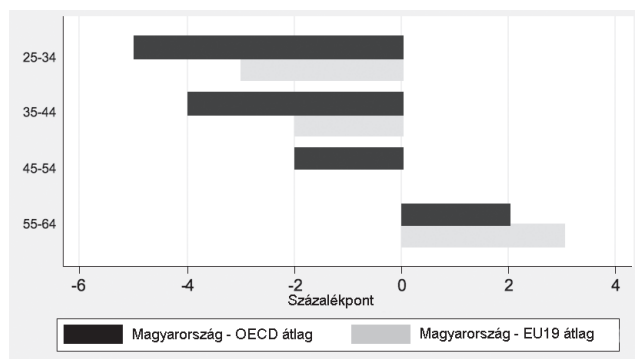
mint az OECD, vagy az EU19 országok átlagában, majd a korcsoportokban lefelé haladva egyre inkább elmarad attól. Vagyis a hosszú képzési idejű programokban tanulók aránya gyorsabban nőtt az OECD és az EU országok átlagában, mint Magyarországon.

4. ábra: A felsőfokú végzettségűek arányában mért különbség, korcsoportonként, 2007

Forrás: OECD *Education at a Glance 2009*. Az 1.3.a táblázat alapján.

5. ábra: Az egyetemi és főiskolai végzettségűek arányában mért különbség, korcsoportonként, 2007

Forrás: OECD *Education at a Glance 2009*. Az 1.3.a táblázat alapján.

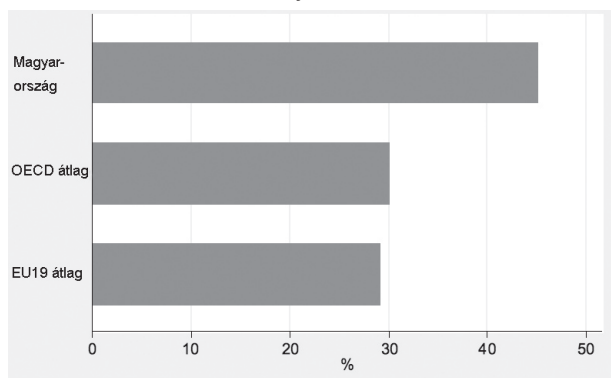
A felsőoktatásba belépők arányát tekintve tehát Magyarország megelőzi az EU és OECD átlagot, a felsőfokú végzettségűek arányában viszont nem csökkent a lemaradásunk. Ennek az a magyarázata, hogy a lemorzsolódás jóval magasabb Magyarországon, mint az EU, vagy OECD országok átlagában. A beiratkozottak közül 45 százalék nem szerzi meg a végzettséget a formális tanulmányi időn belül. A felsőoktatásból a végzettség megszerzése nélkül kilépők aránya az EU és OECD országokban 30 százalék körüli (6. ábra). A lemorzsolódottként számításba vettek egy része később, hosszabb idő alatt befejezi tanulmányait, vagy esetleg más felsőoktatási programba kapcsolódik be, de a felsőoktatásból végzettség nélkül kilépők aránya rendkívül magas Magyarországon nemzetközi összehasonlításban.

A magas lemorzsolódási arány a felsőoktatás hatékonysági problémáira hívja fel a figyelmet. Egyrészt azt mutatja, hogy a felsőoktatási intézmények kevésbé sikeresek abban, hogy a megnövekedett létszámú és a korábbinál jóval heterogénebb összetételű hallgatót eljuttassák az oklevél megszerzéséig, de azt is jelzi, hogy a felsőoktatás költségeinek az egyének és a társadalom közötti jelenlegi megosztása arra ösztönözheti a hallgatókat, hogy a formális tanulmányi időn túl jóval tovább maradjanak a rendszerben, a tanulmányaikat megszakítsák, vagy ne szerezzék meg a végzettséget.

Sajnos a lemorzsolódottak további életútjáról nem állnak rendelkezésre adatok és semmilyen jelenlegi adatgyűjtésből nem nyerhető információ arról, hogy mi történik a lemorzsolódottakkal a munkaerő-piacon: milyenek foglalkoztatási esélyeik, kereseteik? Nem tudjuk azt sem, hogy az oklevelet meg nem szerzők tanulmányaik mely pontján esnek ki a képzésből.

6. ábra: Lemorzsolódási arányok, 2007

Forrás: OECD *Education at a Glance 2009*. A 3.4. táblázat adatai alapján.

A felsőfokú végzettségűek munkaerő-piaci sikeressége a 2000-es években

Bár a felsőfokú végzettségűek aránya jóval kisebb mértékben növekedett, mint amit a továbbtanulási arányok alapján feltételeznénk, és annak ellenére, hogy nemzetközi összehasonlításban még mindig elmaradunk a felsőfokú végzettségűek arányát tekintve, a felsőfokú végzettséggel a munkaerő-piacra lépők száma rendkívüli mértékben megnőtt Magyarországon az elmúlt 15 évben.

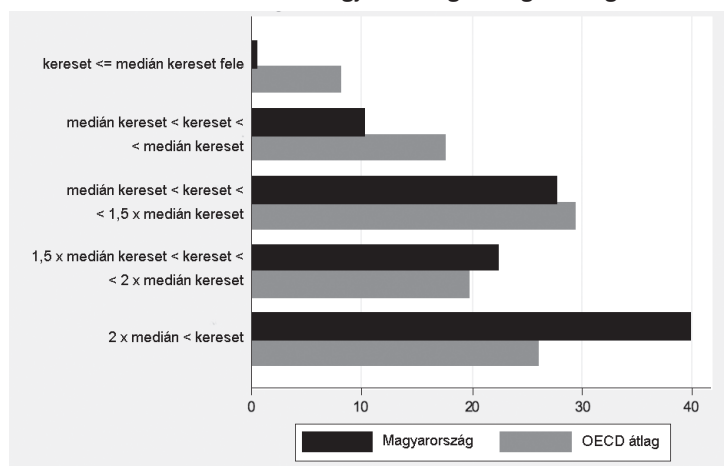
Az 1990-es évek közepéig évente 22–25 ezren szereztek felsőfokú végzettséget, a 2000-es években már évente 50–57 ezer új oklevelet adtak ki. A diplomások összlétszáma a rendszerváltás előtti szint több mint másfélszeresére nőtt, az összes diplomás között a fiatal, 30 év alatti diplomások aránya pedig 25 százalék körülire. A diplomás kínálat nagyobb részben a főiskolai végzettségűek kínálatának növekedéséből adódott, 1995 és 2008 között a kiadott új diplomák több mint kétharmada főiskolai szintű volt.

Keresetek

A diplomás kínálat növekedése a 2000-es évek közepéig nem rontotta a felsőfokú végzettségűek munkaerő-piaci esélyeit, a felsőfokú végzettség keresetekben és foglalkoztatásban mért hozama rendkívül kedvező maradt. A magyar felsőfokú végzettségű férfiak középiskolai végzettségűekhez viszonyított relatív keresete 1997 és 2006 között a legmagasabb volt az OECD országok között (1997-ben 213, 2006-ban 259 százalék) és folyamatosan nőtt. A felsőfokú végzettségű nők középiskolai végzettségűekhez viszonyított relatív keresete ennél kevésbé volt magas és kevésbé nőtt (1997-ben 154, 2007-ben 185 százalék), de ezek az arányok is az élmezőnyben biztosítottak helyett az OECD országok között (OECD, 2009).

Nem csak az átlagos relatív keresetek mutatták, hogy a magyar diplomásokat sokra értékeli a munkaerőpiac, hanem a diplomások kereset szerinti megoszlása is. A magyar diplomások között az OECD átlagnál jóval kisebb arányban találtunk olyanokat, akiknek a keresete kisebb a medián keresetnél, és jóval nagyobb arányban (2007-ben csaknem 40 százalékban) olyanokat, akik a medián kereset kétszeresénél többet keresnek (7. ábra).

7. ábra: 25–64 éves főiskolai és egyetemi végzettségűek megoszlása keresetük szerint

Forrás: OECD *Education at a Glance 2009*. A 3.4. táblázat adatai alapján.

A magyar munkaerőpiac átalakulását vizsgáló munkák (Galasi 2004a, 2004b; Kertesi & Köllő 2002, 2006; Kézdi 2002; Körösi 2000, 2002) meggyőzően bizonyították, hogy a 2000-es évek közepéig a diplomások kínálatának növekedését meghaladta a diplomás munkaerő iránti kereslet növekedése. A transzformációs sokk lezárulása (1995–1996) után a munkahelyek szerkezete jelentősen átalakult, és a gazdaságban egyre nagyobb számban jelentek meg a diplomás munkavállalók iránt keresletet támogató munkahelyek. Az 1995 és 2004 között újonnan keletkező, teljes munkaidős állások majdnem fele diplomás foglalkozásokban jött létre (Kertesi & Köllő 2006), és a diplomások számára további álláslehetőséget jelentett a foglalko-

zások képzettségigényének emelkedése (*skill-upgrading*). A 2000-es évek közepéig a diplomásoknak évről évre nagyobb része dolgozott „felsőfokú foglalkozásban”, olyanban, ahol a munkáltatók magas bérprémiummal jutalmazták a főiskolai vagy egyetemi végzettséget (*Galasi 2004b; Kertesi & Köllő 2006*). A felsőfokú végzettség és a 2000-es évek elejéig különösen a fiatal, pályakezdő diplomás munkavállalók kereseti hozama folyamatosan emelkedett, ami azt mutatta, hogy a felsőoktatás jelentősen megnőtt kibocsátása ellenére a képzettebb fiatalok kínálata még mindig kisebb volt, mint kereslete.

A következőkben azt vizsgáljuk, hogy megfigyelhetők-e változások a 2000-es évek közepétől a felsőfokú végzettség kereseti hozamának alakulásában és a fiatal, pályakezdő diplomások foglalkoztatásában. Pályakezdő, vagy fiatal diplomásnak tekintjük a 22–30 éves diplomások csoportját, mivel az oklevelet szerzők átlagéletkora egyre növekszik, a 2008/09-es tanévben az oklevelet szerzetteknek már csak egyharmada volt 25 év alatti (*OKM 2009*). Külön vizsgáljuk a főiskolai és egyetemi végzettségűek munkaerő-piaci lehetőségeinek alakulását, mivel a főiskolai végzettségű diplomások kínálatának bővülése sokkal nagyobb volt, mint az egyetemi végzettségűek kínálatbővülése, ezért munkaerő-piaci lehetőségei különbözhetnek a két csoportnak.

A 8. ábra a főiskolai és egyetemi végzettség százalékos bérhozájának változását mutatja 2003 és 2009 között az érettségizettekhez viszonyítva, külön a 22–30 éves korcsoportra, tehát a fiatal, pályakezdő diplomásokra vonatkozóan és a diplomások teljes mintájára.

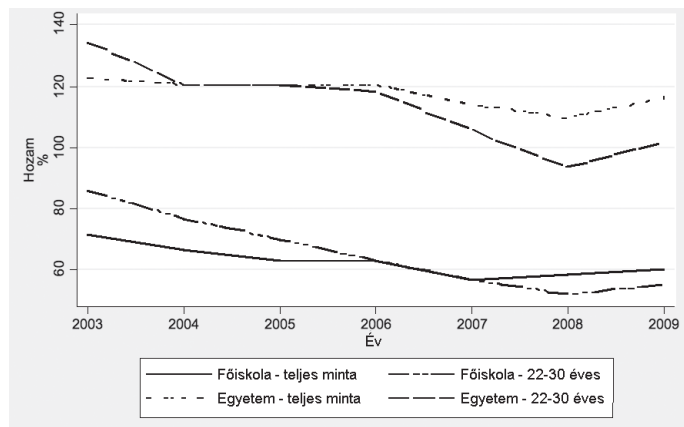
2003 és 2006 között sem a fiatal (22–30 éves), sem az összes egyetemi végzettségű diplomás százalékos bérhozáma nem változott az érettségizettekhez képest, és csak igen kismértékű csökkenés volt megfigyelhető az összes főiskolai végzettségű diplomás százalékos bérhozájában. A fiatal, pályakezdő, főiskolai végzettségű diplomások bérprémiuma viszont 2003 és 2008 között folyamatosan csökkent. 2006 után pedig az egyetemi végzettségűek, különösen a pályakezdők kereseti hozama is csökkenni kezdett.

A változások arra utalnak, hogy a főiskolai végzettségűek kínálata kezdi megközelíteni a keresletet, bár a számított hozam szintje még valamivel mindig magasabb, mint a legtöbb fejlett EU országban megfigyelhető szint, ahol a felsőoktatás százalékos hozama 35 és 75 százalék között szóródik (*Kertesi & Köllő 2006*). Az egyetemi végzettség hozama ugyanakkor a 2006 után mutatkozó csökkenés ellenére is még jóval nagyobb a fejlett EU országokban mért hozamoknál, vagyis egyelőre továbbra sem látni jelét, hogy az egyetemi végzettségűek kínálatának növekedése keresleti korlátba ütközött volna.

A 2000-es években átalakult a felsőoktatás szerkezete. A kétfokozatú képzés bevezetése nyomán a főiskolai végzettségénél rövidebb tanulmányi idő után lépnek a munkaerő-piacra a BA képzésben résztvevők. Ennek hatását egyelőre nem tudjuk vizsgálni, de úgy tűnik, hogy a munkaerőpiac rövidebb képzési idejű diplomások

ból kezd telítődni, miközben továbbra is túlkereslet mutatkozik a hosszabb képzési idejű, az új rendszerben az MA képzettségű diplomások iránt.

8. ábra: A főiskolai és egyetemi végzettség bérhozama az érettségihez képest, 2003–2009

Forrás: Saját számítások az ÁFSZ bértarifa felvételei adatainak felhasználásával.¹

Foglalkoztatottság, munkanélküliség

A pályakezdő diplomások munkaerő-piaci sikerességét – a kereseti hozamok változása mellett – munkaerő-piaci státusának alakulásával vizsgálhatjuk, foglalkoztatási, munkanélküliségi arányaik változásával. A fiatal diplomások foglalkoztatási esélyeinek alakulását azonban a rendszeres statisztikai adatgyűjtésekből elég nehéz megítélni, mivel az oktatásból a munkaerő-piacra történő átmenet hosszabb időt vesz igénybe, a felsőfokú tanulmányok, a munka és inaktivitás határai egyre inkább elmosódnak (Róbert 2002). Megbízható információt csak nagymintás, követéses vizsgálatból nyerhetünk, mely lehetővé teszi a fiatal diplomások munkaerő-piaci státusának, munkaerő-piaci integrálódásának nyomon követését. Magyarországon eddig két ilyen vizsgálat készült, az első a Fiatal Diplomások Életpálya (FIDÉV) vizsgálata volt, mely a fiatal diplomások munkaerő-piaci helyzetének alakulását a 2000-es évek elején vizsgálta, a második a Diplomás Pályakövetési Rendszer (DPR) központi adatgyűjtése, ennek egyelőre csak legelső, előzetes eredményei állnak rendelkezésre.

A FIDÉV adatfelvétel a felsőoktatásban 1998-ban diplomát szerzett fiatalok 1999 őszi és 2004 eleji, valamint az 1999-ben végzettek 2000 őszi és 2004 eleji munkaerő-piaci helyzetéről gyűjtött adatokat, vagyis a vizsgálatból a pályakezdő diplomá-

¹ A számítások alapját az Állami Foglalkoztatási Szolgálat Bértarifa felvételek adatainak felhasználásával futtatott egyszerű kereseti regressziók adják. A modellekben a függő változó a kereset természetes alapú logaritmus (log kereset), a magyarázó változók az iskolai végzettség kategóriái mellett a nem, a munkaerő-piaci tapasztalat, a munkaerő-piaci tapasztalat négyzete változók voltak. A százalékos hozamot a log keresetek függő változós regresszióban becsült β paraméterekből az $(e^{\beta} - 1) \times 100$ százalékos formula alapján kaptuk. A mintanagyság a teljes minta esetében minden évben 190–230 ezer fő, a pályakezdők mintája 38–40 ezer fő.

sok két évjáratának 2000-es évek közepén megfigyelhető munkaerő-piaci helyzetét ismerhettük meg. A vizsgálat eredményei azt mutatták, hogy a felsőfokú végzettséget szerzett két kohorsz egyébként is kedvező induló munkaerő-piaci helyzete az életpálya későbbi időpontjában tovább javult, mind munkaerő-piaci státusban, mind keresetben mért pozíciójukban kedvező változásokat lehetett megfigyelni, munkaerő-piaci integráltságuk erőteljesebb lett. A végzést követő négy évben a pályakezdő diplomások szinte kivétel nélkül voltak foglalkoztatottak rövidebb-hosszabb ideig. Csupán a férfiak 2,1 százaléka és a nők 2,7 százaléka nem dolgozott egyáltalán. Ebben az időszakban munkanélküliség a férfiak 14,4 és a nők 14,8 százaléka esetében fordult elő. A négyéves időszakban átlagosan a férfiak 86,6 a nők 80,6 százaléka volt foglalkoztatott. A munkanélküliek átlagos aránya alacsony volt, mindkét nem esetében 2,8 százalék (*FIDÉV 2004*).

A DPR adatfelvétel a 2007-ben végzetteknek a diplomaszerezés és 2009 közötti munkaerő-piaci helyzetéről gyűjtött információt. Az előzetes eredmények azt mutatták, hogy a 2000-es évek második felében összességében nem voltak megfigyelhetők drámai változások a pályakezdő diplomások helyzetében. A 2007-ben végzetteknek csak 1,7 százaléka nem talált munkát oklevele megszerzése óta folyamatos munkakeresése ellenére sem. A megkérdezett végzettek negyven százaléka már munkában állt oklevele átvételekor, több mint fele (53 százaléka) pedig a diploma megszerzése után keresett és talált is állást. Ez utóbbi csoport tagjai átlagosan 3,6 hónapot töltöttek munkakereséssel, de egyharmaduk már az első hónapban munkába állhatott, 19 százaléukuk kettő, 17 százaléukuk három hónap alatt talált munkát. A friss diplomával állást keresők alig egynegyedének kellett tehát négy vagy több hónapot várni a munkába lépésre. Ráadásul a friss diplomások több mint kétharmada úgy ítéli meg, hogy sikerült tanult szalmájában elhelyezkednie (*DPR 2010*).²

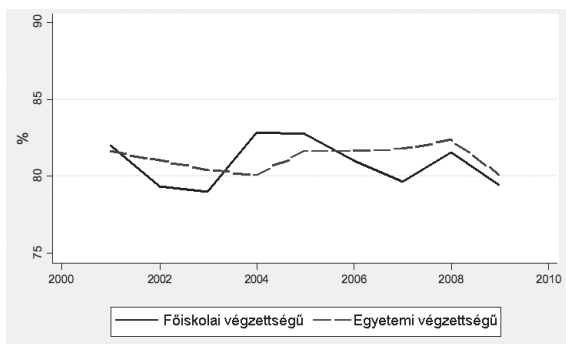
Mivel még nem ismerjük a DPR vizsgálat részletes eredményeit, ezért a 2000-es évek második felében megfigyelhető változásokat a KSH munkaerő-felvételek és az ÁFSZ regisztrált munkanélküliekre vonatkozó adatai segítségével is megvizsgáljuk. Mindkét adatfelvétel korlátok között használható arra, hogy megítéljük a pályakezdő diplomások helyzetének változását a már korábban elmondottak szerint azért, mert a fiatalok munkaerő-piaci beilleszkedése hosszabb időt vesz igénybe, a foglalkoztatás, inaktivitás, munkanélküliség közötti átmenetek gyakoribbak a pályakezdők körében.

A 9. ábra a fiatal (22–30) éves főiskolai és egyetemi végzettségű diplomások foglalkoztatási arányát mutatja 2001 és 2009 között a KSH munkaerő-felvételei adataira támaszkodva. Az egyetemi és főiskolai végzettségű fiatalok foglalkoztatási aránya is 2008-ig 80–81 százalék között mozgott. Az egyetemi végzettségűek esetében 2008-ban volt a legmagasabb, több mint 82 százalék, majd 2008 és 2009 között 79 százalékra csökkent. Így 2008-ban a pályakezdő egyetemi végzettségűek még nagyobb arányban voltak foglalkoztatottak, mint a teljes diplomás népesség,

2 A Diplomás Pályakövetési Rendszer témájával és a hazai gyakorlattal részletesebben foglalkozik Berde Éva – ugyancsak ebben a kötetben megjelenő – tanulmánya.

majd 2009-re foglalkoztatási rátájuk a teljes diplomás népesség foglalkoztatási rátájával megegyező szintre csökkent (a diplomások foglalkoztatási rátája 2008-ban 80, 2009-ben 79 százalék volt). A főiskolai végzettségű pályakezdők foglalkoztatási rátája 2005-től kezdődően mutat enyhén csökkenő tendenciát, 2008-ban és 2009-ben együtt mozgott – valamivel alacsonyabb szinten – az egyetemi végzettségű pályakezdők foglalkoztatási rátájával. Az utolsó év változása valószínűleg a globális pénzügyi válság hatását tükrözi. A válság foglalkoztatási hatása már 2008-ban is megfigyelhető volt Magyarországon, 2009-ben pedig a foglalkoztatási ráta jelentősen csökkent. A válság természetéből adódóan a foglalkoztatás csökkenése elsősorban az ország nyugati, fejlettebb régióit és – a korábbi tendenciákkal szemben – a szakképzett munkaerőt érintette elsősorban.

9. ábra: A foglalkoztatottak aránya a 22–30 éves diplomások között, 2001–2009

Forrás: Saját számítások a KSH munkaerő-felvételeinek adatai alapján. Az éves adatok a negyedéves felvételek adatainak átlagai.

A pályakezdők munkanélküliségének változását kétféle adatbázis segítségével vizsgáljuk. Az Állami Foglalkoztatási Szolgálat és a KSH adatai alapján. A két adatgyűjtésben a munkanélküliek nem egyformán vannak definiálva. A KSH által munkanélküliként számba vett személyek köre a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) által definiált standardoknak megfelelően hármas kritériumon alapszik. Azt tekintik munkanélkülinek, aki a kérdezést megelőző héten egyórányi jövedelemszerző munkát sem végzett, a kérdezést megelőző héten aktívan keresett állást, valamint rendelkezésre állt (vagyis két héten belül meg tudná kezdeni a munkát). A KSH munkaerő felvételen alapuló munkanélküliségi adatainál az ÁFSZ által nyilvántartott álláskeresők létszáma jellemzően magasabb. Az ÁFSZ adataiban azok szerepelnek munkanélküliként, akiket valamelyik munkaügyi központban nyilvántartásba vettek, munkaviszonnal nem rendelkeznek, nem tanulnak és nem nyugdíjasok, aktívan állást keresnek, munkába képesek állni és az ÁFSZ-szel álláskereső megállapodást kötöttek.

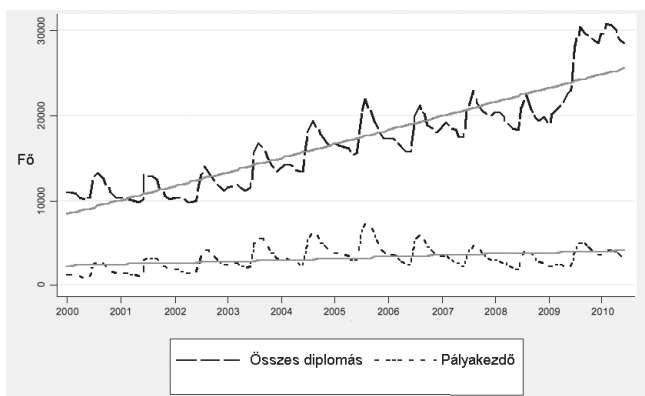
A 10. ábra a regisztrált diplomás, és a regisztrált diplomás pályakezdő munkanélküliek számát mutatja 2000 és 2010 között havi bontásban. (Sajnos az ÁFSZ adatai nem teszik lehetővé, hogy a főiskolai és egyetemi végzettségű diplomásokat kü-

lön-külön vizsgáljuk.) Az ÁFSZ nyilvántartásában azok a diplomások szerepelnek pályakezdőként, akik 30. életévüket még nem töltötték be, és tanulmányaik befejezését követően munkanélküli ellátásra nem szereztek jogosultságot.

Az ábrán látjuk, hogy a regisztrált diplomás munkanélküliek száma 2008-ig enyhén, majd 2009-ben jelentősebben emelkedett. Az összes regisztrált diplomás számának jelentősebb emelkedése 2009-től kezdődően megint csak a gazdasági válság hatását tükrözi. A regisztrált diplomás pályakezdő munkanélküliek száma viszont a jellemző havi hullámzástól eltekintve (július, augusztus hónapban minden évben megfigyelhető egy jelentősebb növekedés, amikor a frissen diplomázottak álláskeresésük kezdetén regisztráltatják magukat a kirendeltségeken) alig változott. Emiatt a pályakezdők aránya az összes diplomás munkanélküli között 2006 óta jelentősen csökkent (1. táblázat).

10. ábra: A regisztrált diplomás munkanélküliek és a regisztrált diplomás pályakezdő munkanélküliek száma havonta, 2000–2010

Forrás: Az ÁFSZ adatai alapján.

1. táblázat: A regisztrált diplomás munkanélküliek között a pályakezdő munkanélküliek aránya, 2000–2010 (%)

Év	Arány	Év	Arány
2000	14,1	2006	20,9
2001	17,2	2007	16,6
2002	21,0	2008	13,9
2003	25,0	2009	12,7
2004	24,4	2010*	12,6
2005	24,8		

Forrás: Az ÁFSZ adatai alapján. Az éves átlagok a 12 havi átlag átlagából számolt adat.

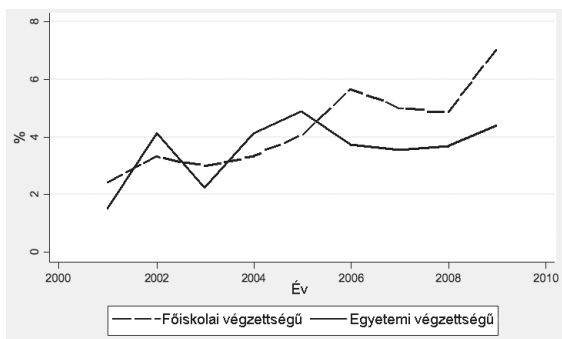
* A 2010-re vonatkozó adat a január-május hónapok átlaga.

A diplomás munkanélküliek és a diplomás pályakezdő munkanélküliek jelentős része nem regisztráltatja magát a munkaügyi kirendeltségeken, ezért ők, bár munkát keresnek, nem jelennek meg az ÁFSZ adataiban. A következőkben ezért a KSH

munkaerő-felvétel adatai segítségével is megvizsgáljuk, hogyan változott a pályakezdő diplomások között a munkanélküliek aránya. Kétféle mutatót használunk. Az első az ILO definíció szerinti munkanélküliek arányát mutatja a pályakezdők között. Ez a definíció azonban túl szűkre szabja a munkát keresők körét. A munkaerő-felvételekben azonban valamennyi nem foglalkoztatottól megkérdezik, hogy szeretne-e fizetett munkát. A munkanélküliség mérésére használt másik mutatónk azoknak a pályakezdő diplomásoknak az aránya az összes pályakezdő diplomásból, akik szeretnének fizetett munkát és nem foglalkoztatottak. (Ezt a mutatót használta *Kertesi & Köllő [2006]* és a 2000-es évek közepéig nem talált romlást a piacra lépő diplomások munkapiaci helyzetében.)

A 11. ábra az ILO munkanélküliek arányát mutatja a főiskolai és egyetemi végzettségű diplomások között, a 12. ábra pedig a fizetett munkát akaró, nem foglalkoztatottak arányát a fiatal diplomások e két csoportjában.

11. ábra: Az (ILO) munkanélküliek aránya a 22–30 éves diplomások között, 2001–2009

Forrás: Saját számítások a KSH munkaerő-felvételeinek adatai alapján. Az éves adatok a negyedéves felvételek adatainak átlagai.

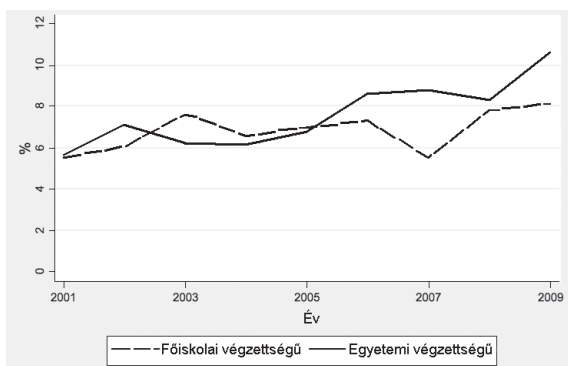
Az ILO definíció szerinti munkanélküliségi arány szintje értelemszerűen alacsonyabb, mint a fizetett munkát akaró, nem foglalkoztatottak aránya. Az ábrán látjuk, hogy a pályakezdő, főiskolai végzettségű diplomások között a 2001-es kiinduló, 2 százalékos körüli szintről 2009-re 7 százalékra emelkedett a munkanélküliek aránya. Az egyetemi végzettségű pályakezdők között viszont csak 2001 és 2005 között nőtt meg az ILO munkanélküliek aránya, ugyancsak 2 százalékos körüli szintről 4 százalékra, majd csökkenni kezdett és csak 2009-ben nőtt nagyon kis mértékben.

Azt is feltételezhetnénk, hogy ezek a változások annak a következményeként jelentkeztek, hogy ahogy nőtt a pályakezdő főiskolai diplomások száma, úgy nehezedett elhelyezkedésük. Ha azonban összehasonlítjuk az ILO munkanélküliek arányának változását a munkát akaró, nem foglalkoztatottak arányának változásával, akkor azt látjuk, hogy ez utóbbi mutató sem a főiskolai, sem az egyetemi végzettségűek esetében nem változott, 2006-ig mindkét végzettségi csoportban stabilan 6 százalékos körüli szinten volt. 2007-től az egyetemi végzettségűek között csökkent, a főiskolai végzettségűek között pedig növekedni kezdett az arány. A két ábrából

együttesen inkább az a történet bontakozik ki, hogy a 2000-es évek elejétől 2006-ig nem változott sem a főiskolai, sem az egyetemi végzettségű pályakezdők között a munkanélküliek aránya, de ebben az időszakban a főiskolai végzettségűek egyre inkább kerültek az „aktív munkakeresők” csoportjába. 2006-tól kezdve a főiskolai végzettségűek között a munkanélküliek aránya emelkedni, az egyetemi végzettségűek között csökkenni kezdett, majd a gazdasági válság hatására az egyetemi végzettségűek között kisebb, a főiskolai végzettségűek között nagyobb mértékben növekedni kezdett a munkanélküliek aránya.

12. ábra: A fizetett munkát akaró nem foglalkoztatottak aránya a 22–30 éves főiskolai és egyetemi végzettségűek között, 2001–2009

Forrás: Saját számítások a KSH munkaerő-felvételeinek adatai alapján. Az éves adatok a negyedéves felvételek adatainak átlagai.

A foglalkoztatási és munkanélküliségi adatok változása hasonló eredményeket mutat a pályakezdő diplomások munkaerő-piaci lehetőségeiről, mint a kereseti hozamok változása. A pályakezdő diplomások helyzete a 2000-es években, a gazdasági válság kezdetéig, 2008-ig továbbra is rendkívül kedvező volt, de a főiskolai végzettségűek esetében mutatkoznak olyan jelek, hogy a főiskolai végzettségűek kínálata már felzárkózott a kereslethez. Az egyetemi végzettségűeknél erre mutató adatokat nem találtunk, az e csoporthoz tartozó diplomások munkaerő-piaci lehetőségeinek utolsó két évben megfigyelhető romlása a gazdasági válsághoz köthető.

VARGA JÚLIA

IRODALOM

- DPR (2010) Gyors az elhelyezkedés a fiatal diplomások körében. http://www.felvi.hu/sajtoszoba/sajtokozlemenyek/diplomas_kutatas?item-No=4%F3d%F3%20ter%FCleten
- FIDÉV (2004) Fiatal diplomások munkaerő-piaci helyzetének változása 1999–2003. (Jelentés a FIDÉV kutatás első követésés felvételének eredményeiről.) Budapest, 2004. június 28.
- GALASI PÉTER (2004a) *Valóban leértékelődtek a felsőfokú diplomák? A munkahelyi követelmények változása és a felsőfokú végzettségű munkavállalók reallokációja Magyarországon, 1994–2002.* Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek BWP. 2004/3. Budapest, MTA Közgazdaságtudományi Intézet.
- GALASI PÉTER (2004b) *Túlképzés, alulképzés és bérhozam a magyar munkaerőpiacon, 1994–2002.* Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek BWP. 2004/4. Budapest, MTA Közgazdaságtudományi Intézet.
- KERTESI GÁBOR & KÖLLŐ JÁNOS (2006) Felsőoktatási expanzió, „diplomás munkanélküliség” és a diplomák piaci értéke. *Közgazdasági Szemle*, március, pp. 201–225.
- KÉZDI, GÁBOR (2002) *Two phases of labor market transition in hungary: inter-sectoral reallocation and skill-biased technological change.* Budapest Working Papers on the Labour Market 2002/3.
- KÖRÖSI GÁBOR (2000) *A vállalatok munkaerő-kereslete.* Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek BWP. 2000/3. Budapest, MTA Közgazdaságtudományi Intézet.
- KÖRÖSI, G. (2002) *Labour adjustment and efficiency in Hungary.* Budapest Working Papers on the Labour Market 2002/4. Budapest: Institute of Economics, Hungarian Academy of Sciences and Department of Human Resources, Budapest University of Economics.
- OECD (2009) *Education at a Glance 2009.* Paris, OECD.
- OKM (2009) Felsőoktatási statisztikai adatok. 2008/09 tanév. http://db.okm.gov.hu/statisztika/fs08_fm/
- POLÓNYSI ISTVÁN & TÍMÁR JÁNOS (2004) Munkaerőpiac és oktatáspolitikai Magyarországon a rendszerváltás után. Van-e élet a munkagazdaságtani főáramon kívül? *Közgazdasági Szemle*, november, pp. 1065–1072.
- RÓBERT PÉTER (2002) *Átmenet az iskolából a munkaerőpiacra 1960 és 2000 között.* Társadalmi Riport. Budapest, Tárki.

